

კლიმატი და ადამიანი: კლიმატის ფილოსოფიური ანალიზი

ვარდო ბერიძე

ფილოსოფიის დოქტორი, ფილოსოფიის დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

რომის კლუბის წევრის, ცნობილი საზოგადო მოღვაწის აურელიო პეჩეს მიხედვით, პრობლემის არსი, რომელმაც თავი იჩინა ადამიანის ევოლუციის თანამედროვე ეტაპზე მდგომარეობს იმაში, რომ ადამიანები ვერ ასწრებენ კულტურის ადაპტირებას იმ ცვლილების შესაბამისად, რომელიც მათ მიერვე არის ინიცირებული. იგი ამ კრიზისის მიზეზად ადამიანის შინაგან ბუნებას მიიჩნევს და პრობლემის გადაჭრის შესაძლებლობასაც მხოლოდ ადამიანის შინაგანი მრწამსის ცვლილებასა და საზოგადოების შეგნებაში ხედავს. ამასთან, თვლის, რომ საზოგადოებამ უნდა შეიგნოს თანამედროვე ეკოლოგიური კრიზისის საშიშროება და ძირეულად შეცვალოს ბუნებისადმი მგლური დამოკიდებულება.

საზოგადოებრივი შეგნების ფორმაა ეკოლოგიური ეთიკა, რომელიც ეფუძნება ეკოლოგიისა და კლასიკური ეთიკის ძირითად პრინციპებს, ადამიანისა და ბუნების მორალურ ურთიერთობებს, ზნეობრივ ნორმებს და ქმედებებს. ეკოეთიკის სფეროებს შორის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია კლიმატის ცვლილებასთან დაკავშირებული ეთიკური პრობლემები. ადამიანისა და ბუნების ურთიერთობის ეს კავშირი კარგადაა ასახული ფილოსოფიური აზროვნების ისტორიაში. ჯერ კიდევ ძველი ბერძენი ფილოსოფოსები პლატონი და არისტოტელე განსაკუთრებულ ყურადღებას ამახვილებდნენ კლიმატის როლზე, როგორც ადამიანის ხასიათისა და ორგანიზმის ბიოლოგიური განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორზე. ამ მხრივ, კიდევ უფრო ბევრად საინტერესოა შემდგომი პერიოდის ფილოსოფოსთა შეხედულებები, კვლევები და დასკვნები ეკოეთიკური და ფილოსოფიური გეოგრაფიის, პოლიტიკური გეოგრაფიის მიმართულებით. წარმოდგენილი ნაშრომი სწორედ ამ უკანასკნელს ემსახურება. მისი მიზანია ფილოსოფოსთა შრომებზე დაყრდნობით ნათლად წარმოაჩინოს თანამედროვე დროის გლობალური ეკოლოგიური პრობლემები - ადამიანისა და კლიმატის მიმართების ჭრილში.

საკვანძო სიტყვები: ეკოლოგია, ეთიკა, ეკოეთიკა, ფილოსოფიური გეოგრაფია, კლიმატი და ადამიანი, ადამიანი და ბუნება.

ჰუმანიტარული და საზოგადოებრივი მეცნიერებების ჩარჩობიდან გასვლა და აზრთა მიმოქცევაში ბუნების მეცნიერების ჩართვა დასავლური აზროვნების არსებითი მახასიათებელია. ამ მხრივ ჩვენთვის ქართველი მკითხველისთვის მნიშვნელოვანი შენაძენია, როგორც ქართულ ენაზე თარგმნილი დასავლელი მოაზროვნეების, ისე დასავლური ტიპის აზროვნების ქართველ მეცნიერთა (პოეტთა, ისტორიკოსთა, ბუნებისმეტყველთა, ფილოსოფოსთა) შრომები. ადამიანი დროსა და სივრცეში მცხოვრები არსება ინტერდისციპლინური, მულტიკულტურული მეცნიერებების შესწავლისა და კვლევის პრეროგატივას წარმოადგენს (ბიოლოგია, ფილოსოფია, ფილოსოფიური გეოგრაფია, ეკოეთიკა, ბიოეთიკა და სხვ), რომლებიც თანაბრად სარგებლობენ ჰუმანიტარული და სოციალური მეცნიერებების მეთოდოლოგიებით.

ჩვენ არ ვისაუბრებთ საკითხის ისტორიულობაზე, ევოლუციის და კოგნიტური რევოლუციის იმ გზებზე, რომელიც ბიოლოგიურად ადამიანმა გაიარა და რა იყო ამ გზაზე საპიენსების წარმატების საიდუმლო. ფაქტია, რომ ჰომო-საპიენსმა მოახერხა ვრცელ და ეკოლოგიურად განსხვავებულ გარემოში თავის დამკვიდრება. ადამიანი და გარემო იქცა ერთ სისტემად. არსებობისათვის ბრძოლაში ადამიანის როგორც ჯიშის გადარჩენას, მე-20 საუკუნის ქართველი ფილოსოფოსი, ორგანოტროპიზმის ფუძემდებელი, ბიოლოგიური მიმართულების ფილოსოფოსი კონსტანტინე კაპანელი ხსნის იმით, რომ ადამიანი თავისი ორგანული და ნერვულ-უჯრედული წყობით იყო სხვა ცხოველებზე უფრო ამტანი გაჭირვებისა. „ვინ იცის, რამდენი ჯიშის ცხოველისა გადაშენდა, რადგან ვერ აიტანა არსებობის პირობები. ვინ იტყვის, რამდენი სხვადასხვა ფორმა ორგანული ცხოვრებისა დაიღუპა არსებობისათვის ბრძოლაში მანამდე, სანამ, ასე თუ ისე, ჩამოყალიბდებოდა ბუნება იმ ფერებით და სახეებით, რომელთაც დღეს ჩვენ ვხედავთ“ [კაპანელი, 1989:347]. კაპანელის შენიშვნით, ადამიანი, რაც უფრო იბრძოდა არსებობისთვის, მით უფრო ეცნობოდა ბუნებას, იმ ძალებს და მოვლენებს, რომელთაც ყოველდღიურად ხედავდა.

ბუნების მოვლენებზე დაკვირვება მეცნიერებათა მთელმა კომპლექსმა გაიხადა დასაკვირვებელ ობიექტად, განსაკუთრებით კი ადამიანისა და საზოგადოების შემსწავლელმა მეცნიერებებმა. ასეთია მაგალითად, გეოგრაფიული მიმართულება ფილოსოფიაში, რომელიც ცნობილია გეოგრაფიული დეტერმინიზმისა და ნატურალიზმის სახელწოდებით, სხვაგვარად თუ ვიტყვით, ფილოსოფოსები, რომელთა დაკვირვების ობიექტი იყო ბუნება, ბუნებრივი - გეოგრაფიული და ეკოლოგიური გარემო; გეოგრაფიული მიმართულების წარმომადგენლები სოციოლოგიაში, ფილოსოფიური მიმართულების წარმომადგენლები ბიოლოგიაში და ა. შ. მთავარია, რომ ყველა მათგანისთვის საერთოა გარემოს, ბუნების მოვლენების როლის გაცნობიერება ადამიანისა და საზოგადოების განვითარებისა და არსებობისთვის.

ადამიანი და გარემო - საკითხი თავისი მასშტაბით გლობალურია. ამ საკითხთაგან ნაშრომში ნაცადია გარემოს, კერძოდ, კლიმატის როლის გავლენის ასპექტები ადამიანისა და ქალაქ-სახელმწიფოს მოწყობის, ჩამოყალიბებისა და განვითარების საქმეში.

ფაქტია, რომ ბუნება იყო, არის და სამომავლოდაც იქნება ადამიანის სიცოცხლისუნარიანობის, მათი სულიერი და ფიზიკური ძალების სიჯანსაღის და ჰარმონიულობის მუდმივი წყარო. ისტორიულადაც და ამჟამადაც ბუნებრივი პირობები - მკაცრი, ზომიერი და ცხელი ჰავა, სინესტე, ატმოსფერული წნევა, წყალდიდობები, მიწისძვრები, ქარები და ა. შ. უშუალო გავლენას ახდენდნენ და ახდენენ ადამიანთა ჯანმრთელობაზე, მათს ფსიქიკაზე. ამის გამო სხვადასხვაგვარია ადამიანთა შრომითი საქმიანობის დონეც. ჯანმრთელობისათვის სასარგებლო ან საზიანო ბუნებრივი პირობები ამდღებენ ან აქვეითებენ ადამიანთა შრომის ენერჯიას, ამსუბუქებენ ან აძნელებენ სამეურნეო საქმიანობას. საბოლოოდ, ყოველივე ამას, თავისი წვლილი შეაქვს ქვეყნის მატერიალურ და სულიერ, საერთო-საზოგადოებრივი და სახელმწიფოს განვითარების დონის განსაზღვრაში.

ის შეხედულება, რომ ბუნებრივი გარემო განმსაზღვრელ როლს ასრულებს ადამიანის და ზოგადად, საზოგადოების ცხოვრებაში, ძველი დროიდან მომდინარეობს. ანტიკურ ეპოქაში მას პლატონი, არისტოტელე, სტრაბონი, ჰეროდოტე, ჰიპოკრატე, პოლიბიოსი და სხვა მოაზროვნეები გამოთქვამდნენ. მათი თვალსაზრისით, ბუნებრივ-გეოგრაფიული პირობები, უწინარეს ყოვლისა, კლიმატის თავისებურებანი, გადამწყვეტ გავლენას ახდენენ ხალხთა ცხოვრებაზე, ადამიანთა შრომით საქმიანობაზე, ხასიათზე, ზნე-ჩვეულებებზე, თვისებებზე. გარემოს როლის გაცნობიერება პლატონთან მრავალსახოვანია. იგი გეოგრაფიულ გარემოს იმდენად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა, რომ ფიქრობდა, როგორც საზოგადოების განვითარება, ისე მთლიანად ქალაქ-სახელმწიფოს მოწყობაც კი მისითაა განპირობებული. პლატონი დიალოგ „კანონების“ მეხუთე წიგნში საუბრობს ქალაქ-სახელმწიფოს მდებარეობაზე. აღნიშნავს, რომ სახელმწიფოები გეოგრაფიული გარემოს მიხედვით სამი ტიპისაა: მთის, ბარის და ზეგანის. თითოეული მათგანი განსხვავებულ წესს ავლენს, რადგან რელიეფის თუ კლიმატის გამო განსხვავებულ საქმიანობას უწყობს ხელს. „ბარის მიწები ნაყოფიერია და მიწათმოქმედებისთვისაა ხელსაყრელი, მთის მიწები მწირია და მხოლოდ მეცხოველეობის განვითარებისთვისაა ხელსაყრელი, ზეგანზე, ანუ ზომიერ სარტყელში ყველაზე ხელსაყრელი პირობებია ყველა სახის მოღვაწეობისთვის“ [პლატონი]. დიალოგ „კანონების“ მეოთხე წიგნში პლატონი სვამს კითხვას სახელმწიფოს მოწყობის თაობაზე. მისი აზრით, მომავლის სახელმწიფოს არსებობისთვის არ არის აუცილებელი სახელმწიფო იყოს საზღვაო, მართალია მომავლის სახელმწიფოს ბევრი რამ სჭირდება, მათი წარმოება დამოკიდებულია გარემოზე, მაგრამ შეიძლება შემოტანაც და გატანაც. მთავარია სახელმწიფოს ჰქონდეს ნოყიერი ნიადაგი, მდიდარი იყოს წიაღისეულით და ყოველივე იმით, რაც აუცილებელია ნორმალური არსებობისთვის. პლატონი ზღვას ცუდი ზრახვების წყაროდ მიიჩნევს. „ზღვის სიახლოვე ყოველდღიურ სიამოვნებას ანიჭებს, ზღვა აღვსებს ქვეყანას გამდიდრების სურვილით, რაც ხდება მსხვილი და წვრილი ვაჭრობის ხარჯზე. ზღვა სულში ასახლებს პირფერულ და ყალბ ჩვევებს, მოქალაქენი უნდობი და მტრული ხდებიან, როგორც ერთმანეთის, ისე სხვების მიმართ“ [პლატონი]. ამრიგად, პლატონის აზრით, რელიეფი არა მხოლოდ განსხვავებული ტიპის სახელმწიფოს წარმოშობს, არამედ იგი განსაზღვრავს ცხოვრების ისეთ კომპონენტს, როგორცაა ზნეობა.

პლატონის მსგავსად, გეოგრაფიული ფაქტორის როლის შეფასებას ახდენს არისტოტელეც. არისტოტელეს აზრით, გარემო პირობები განსაზღვრავს მოსახლეობის თვისებებს. იგი ერთმანეთისაგან განასხვავებს სამი სახის კლიმატს: ცივს, ცხელსა და ზომიერს და თითოეულში მცხოვრები ადამიანები გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდებიან. კერძოდ, ევროპის ცივ კლიმატში მცხოვრები ტომები გამოირჩევიან სიმამაცით, მაგრამ აკლიათ ჭკუა და ხელოსნობის უნარი, მათ არ შეუძლიათ სხვა ხალხებზე ბატონობა, თუმცა მზად არიან სახელმწიფო ცხოვრებისთვის. აზიის მცხოვრებნი კი პირიქით, გამოირჩევიან ჭკუით და ხელოსნობით, მაგრამ აკლიათ სიმამაცე, ამიტომ ისინი უფრო დაქვემდებარებულ და მონურ მდგომარეობაში ცხოვრობენ. არისტოტელე თვლის, ისეთი კლიმატია კარგი, რომელიც ორ უკიდურესობას შორის არსებულ კლიმატს ანეიტრალებს და ბერძენი ხალხის (კერძოდ, ელინების) სიჭკვიანესა და გონივრულობას ასეთ ნეიტრალური კლიმატის არსებობას მიაწერდა. „მასში თავსდება როგორც სიმამაცე, ჭკუა და თავისუფლება, ისე სხვაზე ბატონობის, სათნობისა და სიმამაცის აღქმის უნარი. ამიტომ ისინი იმსახურებენ საუკეთესო სახელმწიფოს“ - წერს არისტოტელე [არისტოტელე, 1995:272-285].

არისტოტელე ასევე განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ქალაქ მშენებლობას, მოსახლეობის განაწილებას და მათი საცხოვრებლების დაგეგმარებას. ყველაზე მნიშვნელოვანია არისტოტელეს მიერ ქალაქ მშენებლობისადმი წაყენებული ოთხი პირობა. პირველი პირობის მიხედვით უპირატესობას ანიჭებს ჯანმრთელობას და აღნიშნავს, რომ ყველაზე ჯანმრთელია აღმოსავლეთისკენ მიმართული ქალაქები, რადგან ქარიც იქედან ქრის. მეორეა ქალაქები, რომლებშიც ჩრდილოეთიდან ქრის ქარი, მათში ზამთარი რბილია. მეორე, გათვალისწინებული უნდა იქნეს პოლიტიკური და სამხედრო საქმის ხელშემწყობი პირობები. მესამე, პროდუქტისა და წყლის მომარაგების ხელშემწყობი პირობები და მეოთხე, ქალაქში უნდა იყოს გამაგრებული ადგილები.

ანტიკური ეპოქის სხვა მოაზროვნეებთანაც ვხვდებით იმის ცდებს, რომ ბუნებრივი პირობებით ახსნილიყო ამა თუ იმ ხალხის ეროვნული და პოლიტიკური ცხოვრების მდგომარეობა და თავისებურებანი, ჩვევები და ხასიათი, ქვეყნის მართვის წესების, საკუთრივ ისტორიული პროცესების მსვლელობაც კი. ბუნებრივი ფაქტორების როლის მსგავსმა გაგებამ თავი იჩინა მომდევნო ეპოქებშიც. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ ბუნებრივი ფაქტორების მნიშვნელობა ხალხთა ცხოვრებაში განსაკუთრებით გაიზარდა კაპიტალისტური წყობის ჩასახვისა და დამკვიდრების, ტექნიკის სწრაფი განვითარების, დიდი გეოგრაფიული აღმოჩენებისა და მეცნიერული ცოდნის დაგროვების შედეგად. ამ უკანაკნელმა ხელი შეუწყო ადრინდელი ნატურალისტური კონცეფციების აღორძინებას. ჩამოყალიბდა გეოგრაფიული მიმართულების მსოფლმხედველობები მეცნიერების სხვადასხვა დარგებში.

ახალ დროში ფილოსოფიური გეოგრაფიის სათავეებთან ფრანგი ფილოსოფოსი, განმანათლებელი შარლ ლუი მონტესკიე (1689-1755) დგას. თავის წიგნში „კანონთა გონი“ მონტესკიე ადამიანთა სულიერი, ფსიქიკური და მატერიალური ცხოვრების გასაგებად

გეოგრაფიულ გარემო პირობებს, განსაკუთრებით კი ქვეყნის კლიმატურ თავისებურებებს მიმართავდა. ადამიანებზე კლიმატის (კლიმატის ცნება) ზემოქმედების შესახებ შეხედულებები მონტესკიეს განხილული და გაანალიზებული აქვს XIV-XVII წიგნებში. XIV წიგნში ხაზს უსვამს ცივი და ცხელი კლიმატის ზემოქმედებას და აღნიშნავს, რომ „ცივი ჰაერი ავიწროებს ჩვენი სხეულის კიდურების გარეგან ბოჭკოებს. ეს ზრდის მათ ენერგიას და ხელს უწყობს სისხლის მოძრაობას კიდურებიდან გულისაკენ. ცხელი ჰაერი კი, პირიქით, ადუნებს ბოჭკოთა დაბოლოებებს, აფართოებს მათ და, მაშასადამე, ამცირებს მათ ძალასა და ენერგიას“ [მონტესკიე, 1994: 253]. ამრიგად, მონტესკიეს შეხედულებიდან გამომდინარეობს, რომ ცივ კლიმატში მცხოვრებ ადამიანებს მეტი ძალა აქვთ, ცხელი კლიმატის მაცხოვრებლებს კი - ნაკლები. სწორედ ამას უკავშირებს მონტესკიე, როცა აღნიშნავს, რომ ცივი კლიმატის მაცხოვრებლები ცხელი კლიმატის მაცხოვრებლებთან შედარებით უფრო მეტი ვაჟკაცობითა და საკუთარი უპირატესობის მეტი შეგნებით, თავდაჯერებულობით გამოირჩევა. მონტესკიეს აზრით, ხასიათის ეს თვისება ადამიანთა მორალზე ახდენს გავლენას: „ჩრდილოეთის კლიმატში თქვენ ნახავთ ადამიანებს, რომელთაც ცოტა ცოდვები, საკმაო ქველობა, დიდი სიწრფელე და გულახდილობა აქვთ. რაც უფრო უახლოვდებით სამხრეთს, მით უფრო დაშორდებით მორალს, უფრო ცხოველი ვნებები დანაშაულთა სიმრავლეს იწვევენ“ [მონტესკიე, 1994: 255]. ზომიერ სარტყელში მცხოვრებ ადამიანებს მონტესკიე მიაწერდა ცვალებად ხასიათს. მისი აზრით, კლიმატის მერყეობა აისახება ადამიანის ხასიათზეც. მონტესკიეს თხზულების ანალიზის საფუძველზე უნდა ითქვას, რომ მონტესკიე აღიარებს მრავალი განსხვავებული ფაქტორის ზემოქმედებას ადამიანთა სოციალურ და პოლიტიკურ ცხოვრებაზე და, ამავე დროს, ხაზს უსვამს კლიმატის „ძალაუფლების“ პირველადობას, რითაც მიუთითებს, რომ ამ ფაქტორებიდან კლიმატი ყველაზე მნიშვნელოვანია [მონტესკიე, 1994: 272].

მონტესკიეს შეხედულებებს XVIII საუკუნეში მრავალი მოაზროვნე აკრიტიკებდა. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია გერმანელი ფილოსოფოსი, იოჰან გოტფრიდ ჰერდერი. თუ მონტესკიესთან კლიმატი, არსებითად, ჰაერის ტემპერატურას აღნიშნავდა, ჰერდერთან ეს ცნება გაცილებით ფართო მნიშვნელობას იძენს. კლიმატის ცნება ჰერდერთან გარემოს ცნების ტოლფასია და მასში მრავალი განმსაზღვრელი ფაქტორი მოიაზრება. „როგორი ზემოქმედებაც არ უნდა ჰქონდეს კლიმატს, ყოველ ადამიანს, ყოველ ცხოველს და ყოველ მცენარეს საკუთარი კლიმატი აქვს, რადგან ყოველგვარ გარეგან ზემოქმედებას თითოეული თავისებურად იღებს და ორგანულად გადაამუშავებს“ [Гердер, 184]. საბოლოოდ ჰერდერი ასკვნის, რომ „კლიმატი კი არ აიძულებს, არამედ მიდრეკილებას წარმოშობს (იქვე, გვ.182). მისი აზრით, ყველანაირ ზნე-ჩვეულებაში და ცხოვრების წესში, შესაძლოა შევნიშნოთ, რთულად შესამჩნევი მიდრეკილება ამა თუ იმ კლიმატისადმი, თუმცა, ამ მიდრეკილების თვალსაჩინო წარმოჩენა საკმაოდ რთულია - აღნიშნავს ჰერდერი. იგი ფიქრობს, რომ უმჯობესია იმ „სასიცოცხლო ძალების“ დანახვა, რისთვისაც კლიმატია შექმნილი და რომლებიც, უკვე თავიანთი არსებობით, მრავალნაირად იცვლიან მას. ჰერდერი კლიმატს განსხვავებულ მიზეზთა ქაოსად მიიჩნევს, რომლებიც თანდათანობითი მოქმედებით ცვლიან ცოცხალი ორგანიზმის არსებას. ამიტომ აისახება

დამლუპველად ხალხებზე სხვა ნახევარსფეროში ან კლიმატურ სარტყელში ნაჩქარევი გადასახლება. „ბუნებას არ უყვარს ზედმეტად ჩქარი და მკვეთრი ცვლილებები“¹ (იქვე, გვ. 191). გარდა კლიმატის თვისებებისა ჰერდერი „იდეებში“ ყურადღებას ამახვილებს დედამიწის ზედაპირის ფორმებზე. ჰერდერი თვლის, რომ ჩვენმა დედამიწამ, ვიდრე დღევანდელ სახეს მიიღებდა მრავალი რევოლუცია გადაიტანა. იგი დედამიწის ფორმებს ისტორიის განმსაზღვრელ ფაქტორად მიიჩნევს.

მონტესკიესა და ჰერდერის შეხედულებების ანალიზი აჩვენებს შემდეგს, რომ ორივე მათგანი ევროპის განსაკუთრებულ როლს გეოგრაფიულ ფაქტორებზე მითითებით ხსნიან. მონტესკიე ევროპის ძლიერებას ზომიერ ჰავასა და ბუნებრივ პირობებს უკავშირებს, თუმცა გადამწყვეტი ფაქტორი მასთან მაინც კლიმატია. ჰერდერი კი, ევროპის პირველობას მისი ლანდშაფტური მრავალფეროვნებით ხსნის. ამასთან, ჰერდერი არ ეთანხმება მონტესკიეს კლიმატურ თეორიას და მიიჩნევს, რომ კლიმატის შესწავლისას მრავალ ფაქტორზე (ჰავა, მდინარეები, ცხოველები, ადამიანური ფაქტორი) უნდა გამახვილდეს ყურადღება. ჰერდერთან მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება ადამიანურ ფაქტორსაც. ადამიანს, თავისი საქმიანობის შედეგად, ბუნებაში არსებული ბალანსის დარღვევა იოლად შეუძლია, ამიტომ მან ფრთხილად უნდა იმოქმედოს. თუმცა, ადამიანური ფაქტორისათვის დიდი მნიშვნელობის მინიჭებას ერთგვარად აფერმკრთალებს ჰერდერის მიერ მორფოლოგიური ფაქტორების (მთათა სისტემების) გადამწყვეტი როლის აღიარება².

გეოგრაფიული ელემენტების გავლენა ისტორიულ მოვლენებზე თანამედროვე დროის გერმანელი ფილოსოფოსის ჰელმუტ შნაიდერის დაკვირვების საგანია. მისთვის ასეთ უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენს წყალი. „სივრცე დედამიწაზე, დედამიწის ზედაპირის, კონტინენტებისა და ლანდშაფტების ფორმა განსაზღვრულია ხმელეთისა და წყლის (იქნება ეს ზღვა, ტბა თუ მდინარე) განაწილებით, მათი ურთიერთქმედებით. ეს დიდ გავლენას ახდენს ადამიანურ კულტურასა და ისტორიაზე [შნაიდერი, 2010:44]. შნაიდერის მიხედვით, ჰერდერი ზღვებში, მდინარეებში და ქედებში ხედავდა ხალხებისა და კულტურების განმაცალკეებელ ელემენტებს. ჰერდერის მიხედვით, წერს შნაიდერი- ევროპელთა სულიერი

¹ აღსანიშნავია, რომ ამ აზრის ჩამოყალიბებისას ჰერდერი ემყარება ფინელი ბუნებისმეტყველის, პეტერ კალმის (1716-1779) ცნობებს იმ ბუნებრივი ცვლილებების შესახებ, რომლებიც ამერიკაში მცხოვრებ ევროპელთა სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობით იყო გამოწვეული. ტყეების გაჩეხვამ მიწების დამლუპავების მიზნით, კალმის მიხედვით, წერს ჰერდერი - კატასტროფულად შეამცირა ტყეში მცხოვრები ფრინველების რიცხვი, შემცირდა ასევე, თევზის რაოდენობა მდინარეებსა და ტბებში, იკლო წვიმების სიხშირემ, შემცირდა ადგილობრივ მაცხოვრებელთა სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა და ა. შ. აქედან გამომდინარე ჰერდერი ასკვნის, რომ კლიმატის ცვლილება განაპირობებს ადამიანების ცვლილებასაც (იქვე, გვ.191).

² ამ მხრივ ჰერდერის ნააზრევს წინააღმდეგობები ახასიათებს და ეს ალბათ, გარდაუვალიც იყო, თუ გავითვალისწინებთ იმ ამოცანის სიდიდეს, რომელიც მას ჰქონდა დასახული - ისტორიის სინთეზი საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებთან.

დიფერენცირებულობა და მათი მრავალფეროვანი უნარები ევროპის მრავალწახნაგოვან და განსხვავებულ ლანდშაფტზე შეიძლება დავიყვანოთ [შნაიდერი, 2010: 49].

კლიმატის ძირითადი პრინციპები, კლიმატის ფილოსოფიური ანალიზი კარგადაა გადმოცემული მე-20 საუკუნის იაპონელი ფილოსოფოსის ვაცუჯი ტეცუროს შრომებში. მათგან მნიშვნელოვანია „ქარი და მიწა“. ვაცუჯისთან მიმართებაში იკვეთება სრულიად განსხვავებული მეთოდოლოგია, იმ გაგებით, რომ ვაცუჯის აინტერესებს არის თუ არა კლიმატი (რომელიც ადამიანის ყოველდღიურ გამოცდილებაში გვხვდება) ბუნებრივი ფენომენი. ბუნებრივია, რომ საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებმა კლიმატი უნდა განიხილონ, როგორც ბუნებრივი ფენომენი, მაგრამ ვაცუჯის მანც აინტერესებს არის თუ არა კლიმატური ფენომენი თავისი არსებით საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების შესწავლის ობიექტი. აღნიშნულ პრობლემას ვაცუჯი სიცივის ფენომენის მაგალითზე განიხილავს. იგი არ ეთანხმება იმ აზრს, რომ სიცივე ადამიანისგან დამოუკიდებლად არსებობს, რადგან შეუძლებლად მიაჩნია სიცივის შეგრძნების გარეშე სიცივის აღმოჩენა. „მხოლოდ სიცივის შეგრძნებით აღმოვაჩინეთ სიცივეს“. ვაცუჯი კლიმატს განიხილავს როგორც ადამიანის ექსისტენციის სტრუქტურის ნაწილს. იგი ადამიანის ცნებაში მოიაზრებდა არა ცალკეულ ინდივიდს, არამედ ინდივიდუალურისა და სოციალურის მთლიანობას, რომელთა არსებობისთვის აუცილებელია სივრცე, ამიტომ იგი სივრცეს სათანადო ყურადღებას აქცევდა. ვაცუჯის მიხედვით, ადამიანი კლიმატში აღმოაჩენს საკუთარ თავს. იგი კლიმატისა და ადამიანის ისტორიულობაზე ამახვილებს ყურადღებას. თვლის, რომ რადგან ადამიანი, საკუთარ ტავში კლიმატს აღმოაჩენს, იგი ბუნების თვისებებს საკუთარ თვისებებად აქცევს.

თავისებური სახით გეოგრაფიულ-დეტერმინისტულმა იდეებმა ქართულ საზოგადოებრივ სივრცეშიც შემოაღწია. ქართველი ფილოსოფოსის კონსტანტინე კაპანელის ორგანოტროპიზმის კონცეფციის თანახმად სამყაროს ყოველი წარმონაქმნი, მათ შორის, საზოგადოებრივი ორგანიზმიც, ტროპიული, ე. ი. ადგილობრივი, მოცემული კუთხის თავისებურებებით განისაზღვრება. კაპანელის შეხედულებით, საზოგადოება, მთელი მისი მატერიალური და სულიერი ცხოვრება, სოციალური მოვლენები და პროცესები, მათი შინაარსი, ფორმა, ხასიათი, თვისებები, თვით ადამიანთა ბიოლოგიური და ფიზიოლოგიური ორგანიზაცია, საზოგადოებრივი იდეები, გრძნობები, ჩვეულებანი, ხელოვნება, ლიტერატურა და ა. შ. მეტწილად დამოკიდებულია გეოგრაფიულ, გეოლოგიურ, კლიმატურ, ტემპერატურულ, ატმოსფერულ და სხვა ბუნებრივ ფაქტორებზე [კაპანელი, 1989:313].

ამრიგად, ადამიანი და გარემო ფაქტორები ერთ მთლიან სისტემას წარმოადგენს. სტატიაში შევეცადეთ გვეჩვენებინა, რომ ადამიანისა და გარემო ფაქტორების ურთიერთკავშირს იკვლევს როგორც საბუნებისმეტყველო, ისე სოციალური და ფილოსოფიური მეცნიერებები. ჩვენს მიზანს წარმოადგენდა განსაკუთრებით კლიმატურ ფაქტორზე ყურადღების გამახვილება, განსაკუთრებით იმის წარმოჩინება, რომ ამ ასპექტით განხილული კლიმატური ფენომენი განსხვავდება საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების მიერ შესწავლილი კლიმატური

ფენომენებისაგან. ამასთან, შევეცადეთ გვეჩვენებინა, რომ ფილოსოფიას, როგორც ადამიანის არსის შემსწავლელ მეცნიერებას ადამიანსა და გარემო ფაქტორებს შორის დამოკიდებულება აინტერესებს ღირებულების თვალსაზრისით, რომ ადამიანს არ განიხილავს ბუნებისაგან იზოლირებულ არსებას და თვლის, რომ ადამიანის პიროვნებად ჩამოყალიბების პროცესში ადამიანს მიმართება აქვს მეორე ადამიანთან, საზოგადოებასთან და ბუნებასთან.

აღსანიშნავია ისიც, რომ მსოფლიოში შექმნილმა მძიმე ეკოლოგიურმა და სოციალურმა ვითარებამ, ადამიანის ბუნებისადმი მომხმარებლურმა დამოკიდებულებამ განაპირობა ახალი კომპლექსური საგნის, მეტამეცნიერების - ეკოლოგიური ეთიკის განვითარება, რომელიც განსაზღვრავს ადამიანის და ბუნების მორალურ ურთიერთობას, ზნეობრივ პრინციპებს, ნორმებს და ქმედებებს. ეკოლოგიური ეთიკა საზოგადოებრივი შეგნების ფორმაა და დაფუძნებულია ეკოლოგიის და კლასიკური ეთიკის ძირითად პრინციპებზე.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. არისტოტელე, პოლიტიკა, ძვ. ბერძნ. თარგმნა, შესავ. წერილი და განმარტებები დაურთო თ. კუკავამ. "პირველი სტამბა", თბილისი, 1995-1996.
2. არისტოტელე, პოლიტიკა. ნაწილი მეორე. თბილისი, 1996.
3. პლატონი, სახელმწიფო. ძველი ბერძნულიდან თარგმნა ბ. ბრეგვაძემ. გამომცემლობა „ნეკერი“, 2003.
4. მონტესკიე, „კანონთა გონი“, ფრანგულიდან თარგმნა დ. ლაბუჩიძემ. თბილისი. მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი, 1994.
5. კაპანელი კ. ფილოსოფიური შრომები, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი. 1989
6. შნაიდერი ჰ. ფილოსოფიური გეოგრაფია. წყლის მნიშვნელობა ისტორიისათვის -ევროპა და აზია. გერმანულიდან თარგმნა გ. თავაძემ. თბილისი, „ნეკერი“. 2010.
7. Watsuji T. Climate and Culture: A philosophical Study. Translated by G. Bownas. New York: Greenwood Press, 1988.
8. Гердер И. Г. Идеи к Философии Истории Человечества. Перевод А. Михайлова. Москва: „Наука“, 1977.

Climate and people: philosophical analysis of climate

Vardo Beridze,

Doctor of Philosophy, Associate Professor in the Department of Philosophy, Batumi Shota Rustaveli State University

According to Aurelio Peche who was a member of the Club of Rome and a well-known public figure, the essence of the problem that has emerged at the modern stage of human evolution is that humans are unable to adapt to a culture in line with the change that they have initiated. He considers the inner nature of man as the cause of this crisis and sees the possibility of solving the problem only in the change of the inner belief of man and in the consciousness of the society. At the same time he believes that society should be aware of the dangers of the modern ecological crisis and radically change its wolfish attitude towards the nature.

The form of public consciousness is ecological ethics, which is based on the basic principles of ecology and classical ethics, the moral relations of man and nature, moral norms and actions. Ethical issues related to climate change are one of the most important areas of eco-ethics. This connection between man and nature is well reflected in the history of philosophical thought. Even the ancient Greek philosophers Plato and Aristotle paid special attention to the role of climate as one of the most important factors in the character of man and the biological development of the organism. In this regard, the views, studies and conclusions of the philosophers of the later period in the field of eco-ethical and philosophical geography, political geography are even more interesting. The presented paper serves the latter. Its aim is to clearly present the global ecological problems of modern times - in the context of the relationship between man and climate – which is based on the work of philosophers.

KEYWORDS: *Ecology, Ethics, Ecoethics, Philosophical geography, Climate and man, Man and nature.*